

Jože Toporišič

POJMOVANJE TONEMIČNOSTI SLOVENSKEGA JEZIKA*

Dobro znano je, da ima slovenski jezik (njega del seveda) tonemsko nasprotje, npr. *lipo* (Asg) — *lipo* (Isg) besede *lípa* (Nsg). Čeprav sta ta dva naglasna načina — prvega bomo imenovali akutiranega, drugega cirkumflektiranega — bila ugotovljena že pred več kot 150 leti¹ in njih distribucija natančno določena,² je treba vendarle reči, da v svojem jedru vse do danes fonetično nista zadovoljivo pojasnjena. To kljub temu, da ni malo število tistih, ki so to tako ali drugače poizkušali storiti. Razloge za ta neuspeh moramo gotovo iskati v težavnosti take naloge: v bežnih slušnih vtisih je zadevne relevantne kategorije sicer mogoče razločevati, če se — seveda z dobrim poslušom za take stvari³ — za to potrudimo, toda ta vtis določiti natančno, se zdi na podlagi poslušanja skoraj ne-

* Monografija o tonemičnosti slovenskega jezika, katere prvi del je pričujoča razprava, je bila zasnovana, ko sem se v šolskem letu 1962/63 kot štipendist Ustanove Alexandra von Humboldta specializiral v Fonetičnem inštitutu Univerze v Hamburgu pri prof. Ottu von Essnu. Akustični posnetki, s katerih so prerisani tonski poteki in intenzitetna razmerja, so bili napravljeni na podlagi magnetofonskih zapisov v Inštitutu za raziskovanje komunikacij v Braunschweigu. — Vsem tem ustanovam, posebno tudi Fil. fakulteti v Zagrebu, katere član sem bil ob tem času, se zahvaljujem za velike usluge, brez katerih tega dela ne bi bilo.

¹ Prim. V. Vodnik, Pismenost ali Gramatika za Perve Šole, V' Lublani 1811, str. 4.

² M. Valjavec, Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1878—1895, knjige 45—48, 56—57, 60, 67—68, 71, 73—74, 76—77, 93—94, 102, 105, 110, 118—119, 121; Glavne točke o naglasu književne slovenštine, Rad 152/1897, str. 116—215. — S. Škrabec, O glasu in naglasu knjižnega jezika v izreki in pisavi, Programm des k. k. Gymnasiums zu Rudolfswerth, 1870, 3—42, ponatisnjeno v P. S. Škrabca Jezikovnih spisih I, 1916, str. 1—59; Nekoliko slovnice za poskušnjo, Cvetje z vertov sv. Frančiška (dalje Cvetje), Gorica, XII/1895—XIII/1894, XIV/1895 1, 3—5 (približno 48 str.); Valjavčev »Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku« in prihodnja slovenska slovnica, Cvetje XIV/1895 7—10, 12, XV/1896 1; Napake v izreki in naglaševanju naše knjižne slovenščine, Cvetje X/1890 1—12, XI/1892 5, 7. — M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, Ljubljana 1894—1895.

³ Olaf Broch, Slavische Phonetik, Heidelberg 1911, str. 525.

mogoče. Z druge strani se raziskovalci slovenske tonemike doslej niso mogli dovolj posluževati modernejših aparatov za registriranje in analizo tonskih potekov, hkrati pa so — kolikor so le uporabljali eksperimentalnofonetične metode — zanemarili stavčnofonetična dejstva, ki odločilno vplivajo na tonsko podobo slovenskih tonemov.

Zaradi vsega tega je nastala ta razprava, ki hoče prikazati pojmovanja slovenske tonemičnosti, kot uvod v kompleksno reševanje tega zapletenega pojava. V dolgem času več kot 150 let se je namreč nabralo toliko izjav o slovenski tonemiki, da je čeznje nujno napraviti pregled, ločiti pleve od zrnja ter tudi tako rešiti pozitivne ugotovitve preteklosti sodobni lingvistični zavesti.

*

O naravi slovenskih tonemov je prvi podrobneje spregovoril Luka Svetec.⁴ Akutirano naglaševanje mu je mehko, cirkumflektirano — (enako mu je nemškemu naglaševanju) — ostro. Pri akutu se mu je glede na jakost zdela močnejše izgovorjena druga, pri cirkumfleksu pa prva polovica naglašena samoglasnika. Mehko naglaševanje istih besed v nekaterih slovenskih narečjih nasproti trdemu v drugih si pri enozložnicah pojasnjuje s formulo *poót* — *pòót*, pri dvožložnicah z *glávà* — *glàáva* in pri večžložnicah s *peřica* — *peři-řica* — (*pèřica*).

Če ne upoštevamo nastavka *pèřica*, ki ga je Svetec izpeljal iz nečisto jasnega pravila o trohejskem ritmu v naglaševanju, spoznamo v Svetčevem »ritmičnem priglasku« — tako ga namreč imenuje — pravzaprav dvožložno realizacijo akuta. Zanimivo je tudi ugotoviti, da je Svetcu naglašeni zlog dvomoren, kot bi se izrazili sedaj; pojmovanje, ki se ga je držal, kot bomo še videli, tudi Škrabec, pozneje pa Jakobson. Danes prav tako zbujajo pozornost Svetčevo mnenje, da razlika med obema deloma pri enozložnicah in obema zlogoma pri večžložnicah ni tonska, temveč intenzitetna.

Na to razmišljanje Luke Svetca se je po treh letih odzval S. Škrabec.⁵ Tudi on je bil mnenja, da se pri akutu naglašuje druga, pri cirkumfleksu pa prva polovica naglašena samoglasnika. Da je Škrabecu naglas inten-

⁴ O slovenskem naglasku ali akcentu. Spisal Podgorski. Novice 1865, str. 52 in 98. Določitev narave obeh naglasov spominja na mesto v Babukičevi »Osnovi slovnice slavjanske«, Zagreb 1858.

⁵ O glasu in naglasu, str. 8.

zitetna zadeva, se posebno jasno vidi iz njegove pripombe k temu mestu v Jezikovnih spisih. Tam je namreč jasno rečeno, da si tonemskega naglaševanja ne predstavlja kot spremembo tona: »[N]aglas, ki ima svojo moč ali povdarek *špred* ali v začetku samoglasnika, [se] imenuje ‚potisnjen‘, nasproti naglas, katerega moč je *zad* ali na koncu samoglasnika, ‚potegnjen‘. Nemci imenujejo prvega ‚fallend‘, ker je v začetku v najvišji moči in potem se znižuje, peša ali pada. Drugega imenujejo ‚steigend‘, ker se mu moč proti koncu vzdiguje in na koncu samoglasnika doseže svojo najvišjo stopnjo. To je sicer vse prav, ali nemška izraza bi se mogla umeti tudi o muzikaljnem vzvišavanju in znižavanju glasu samega, naša pa kažeta le na mesto glavnega navora glasu, ne da bi bilo misliti na kako petje v izreki.«⁶

V argumentaciji Škrabčevega zavračanja izrazov rastoč in padajoč za fizikalno realizacijo, pravzaprav pa zaznavni vtis akuta in cirkumfleksa, se, tako se zdi, razodeva njegov občutek, da za akut sploh ni potrebna rastoča tonska realizacija, za cirkumfleks pa ne padajoča.

Tako pojmovanje je kot odgovor M. Valjavcu, in sicer dvema mestoma v njegovi veliki razpravi o slovenskem naglaševanju v Radu. Na prvem⁷ primerja Valjavec naglasno realizacijo slovenske besede *bútara* in štokavske *národu*; oboje mu zveni »skoraj enako«. Štokavski izgovor pa je Valjavec prikazal tako: naglašen zlog z rastočim intervalom dveh poltonov, prvi ponaglasni zlog na enaki višini kot tonski iztek naglašene zloga, drugi nenaglašen zlog nižji od prvega za dva poltona. Ob tem Valjavec opozarja, da je ponaglasni zlog visok tudi tedaj, če je kak zlog izpadel, navaja pa med primeri za potrditev te svoje misli tudi navadno enozložno besedo, namreč *žálost*.

Da si je Valjavec akut predstavljal tonično rastoč, se vidi tudi iz njegove druge⁸ pripombe. Tam beremo, da je akutirani samoglasnik na začetku nizek, »potem se pa neprestano dviga, tako da glas seže do naslednjega nenaglašene zloga«.

Valjavec je bil torej prvi, ki je opozoril na visok tonski položaj ponaglasnega zloga pri akutu. Tudi pri cirkumfleksu je Valjavec v nasprotju s Škrabcem govoril o tonskem poteku: na začetku je po njem

⁶ Ib. in Jezikovni spisi str. 7, 9; Cvetje I/1880 12 b, XII/1895 8 bc, XVII/1898 1 d; Jezikoslovni spisi str. 307—308.

⁷ Rad 47/1879, str. 24.

⁸ Rad 132/1897, str. 118.

cirkumflektirani samoglasnik višji in nato neprestano pada, tako da interval znese dobro seksto.

Škrabec, kot rečeno, ni hotel, da bi njegova izraza »potegnjeni« in »potisnjeni« za naglasno nasprotje akut—cirkumfleks kdo razumel v smislu naraščanja ali padanja glasu. Je pač dobro prisluhnil svoji dolenski govoricici. Ko je isto storil tudi Valjavec, je glede na fizikalno in slušno naravo tonskih potekov akutiranih in cirkumflektiranih samoglasnikov imel več razloga misliti prav na dviganje in padanje glasu.⁹

Škrabec je razmišljal tudi o problematiki tonemske realizacije v stavku. Že 1870 je pisal¹⁰ o naglasni različnosti dvočlenske sintagmatične enote tipa *bela cërkev* in *Bela Cërkev*. (V prvem primeru gre za prosto zvezo dveh besed v sporočilu, z močnejšim naglasom na *cerkev*, v drugem za stalno, tj. blokirano zvezo, sklop, z močnejšim naglasom na *Bela*.) V pojmovnem sklopu tipa *stari oče* mu je naglašeni *a* v *stari* kratek, čeprav ima beseda *stari* v samostojni rabi, tj. jezikovno, dolg naglašen *a*. O tem je govoril spet 1894:¹¹ stavčni naglas, je pisal, se opaža »že na prvi od obeh besed, ki jih mi uporabljamo za en pojem namesto zloženke drugih jezikov«. Za primer navaja *mója stâra máti* (tj. taka, ki ima veliko let) proti *moja stara mati* (tj. babica). S stavčnim naglasom je v teh primerih mišljena seveda stavčnofonetična realizacija sintaktičnih in pomenskih odnosov.

Že v razpravi o glasu in naglasu¹² je Škrabec zadel tudi na problem tonemske nevtralizacije. Zdelo se mu je, da se akutirane besede pod stavčnim poudarkom — s poudarkom meni tu pač posebno izrazitost, ne sintagmatično intenzitetno hierarhizacijo kot v primerih *moja stara mati* — pa tudi besede z gravisom, tj. kratkim naglašnim samoglasnikom, izgovarjajo s posebnim stranskim poudarkom. Ta stranski poudarek se po Škrabcu večkrat nahaja na ponaglasnem zlogu, »vender tako, da se ne more reči, da so prvi zlogi le dolgi, sledeči pa naglašeni«. Če pa ta stranski poudarek pride na sam naglašeni zlog (po Svetcu Škrabec tak primer imenuje trohejski ritem), se »razložek mej potegnjenim in potisnjenim zlogom malo čuti, ali popolnoma zgublja«.

⁹ Zanimiva je še Škrabčeva pripomba, da je akut verjetno »majčkeno daljši« od cirkumfleksa (Cvetje VI/1886 8d). Pripomba se nanaša na mesto v Miklošičevi VG I, str. 355.

¹⁰ O glasu in naglasu, str. 14. Jezikoslovni spisi I, str. 20—21.

¹¹ Str. 14, Cvetje XIII/1894 5 bc.

¹² V Jezikoslovnih spisih I, str. 20—21.

V zvezi z nevtralizacijo tonemov se je Škrabec večkrat dotaknil tudi naglasa v zvalniku; tako 1880 in 1895,¹³ drugikrat v zvezi z Valjavcem, ki je menil, da se v tem sklonu namesto akuta uporablja cirkumfleks.

Po Škrabčevi misli je vokativ »res pravi imenovalnik tudi po svojem besednem naglasu«. Glede na to se po Škrabcu akut v imenovalniku ohranja tudi v sintaktičnem zvalniku. Spremembe, ki jih je mogoče opazovati v zvalniku akutiranih besed »pri klicavnem« ali »vprašavnem nagovoru«, Škrabec pripisuje stavčnemu naglasu. Take spremembe naglasne podobe akutiranih besed pa po Škrabcu niso nič karakterističnega ravno za zvalnik, »saj more imeti različen stavčni povdarek tudi vsaki drugi padež«. Ta stavčnofonetična tipika akuta je v obeh slovenskih glavnih narečjih — dolenjskem in gorenjskem — po Škrabcu različna. Posebej glede zvalnika, pravzaprav torej ogovorilnega imenovalnika, je Škrabec glede dolenjskega narečja pisal že 1880,¹⁴ da »tudi klicalka [...], ki se sicer ne razloči od imenovalnika, dobiva [...], ako se rabi sam zase ali pa tako, da je prva beseda v zvezi, dva povdarka (vsaj v Ribnici): *tětā! mātī ljūba! Jāněž! Začetni zlog more ostati dolg z nekoliko oslabilim naglasom: strīnā! Jójě!* Ako pa se ne kliče se silo in nepoterpežljivostjo, izgine prvi povdarek popolnoma in dotični zlog se skrajša.« Glede vprašalne modulacije tonema Škrabec pripominja, da se v takih primerih »končni zlog zatezuje in zavija, vendar ne, da bi dobil glasnik, ki je sam na sebi kratek, glas dolgega«.

Škrabčeva razmišljanja o slovenski tonematiki so odličен nastavek za pravilno pojnitev tega problema. Posebne pozornosti zasluži glede na dolenjščino, tj. to, kar je Škrabec govoril, njegov odpor zoper pojmovanje, da bi akut bil tonsko rastoč, cirkumfleks pa padajoč. Čeprav moje raziskave tega problema še niso zaključene, bi se le dalo reči, da ima Škrabec za nekatere realizacije prav, ko govori o dvodelnem pojmovanju dolžin. Razlika med obema polovicama je res tudi intenzitetna, čeprav ne v tem smislu, kot govori Škrabec. Pravilno je opozarjal na neenakost dolenjskega in gorenjskega naglaševanja (to tudi v dštribuciji obeh tonemov), še posebno pa je Škrabec zaslužen za to, da je pri preučevanju tonemov upošteval naravno življenjsko polje besed, namreč mesto v stavku.

¹³ Cvetje I/1880 5 cd; Cvetje XIV/1895 7 c (Valjavčev »Prinos...«).

¹⁴ O besedah z dvema poudarjenima zlogoma, Cvetje I/1880 5 cd.

Kmalu za Škrabcem, tj. leta 1911, se je s problemom slovenske tonematike ukvarjal eminentni fonetik O. Broch; zdi se, ne da bi bil upošteval to, ker je bil ugotovil Škrabec. V Brochovi Slovanski fonetiki¹⁵ so nove ugotovitve o gibanju intenzitete in tona ne le v zlogih in besedah, temveč tudi v stavkih.

Glede gibanja intenzitete so Brochove ugotovitve najprej v skladu z dotlej običajnimi: pritisk mu je pri akutu bolj ali manj rastoč, pri cirkumfleksu padajoč.¹⁶ Nova je ugotovitev, da je linija pritiska pri cirkumfleksu neredko dvovršna¹⁷ in da razporeditev izdišnega pritiska vpliva na sluh tako, »da se nam zdi akutirani zlog daljši od cirkumfektiranega«. ¹⁸

Broch govori o nedvomni splošni vzporednosti tonskega poteka in zračnega pritiska: pri akutu sta pri razločnem izgovoru obe liniji rastoči, pri cirkumfleksu padajoči. Slovenski tonemi so, pripominja, teže razpoznavni, ker so zanje značilni manjši intervali kot za srbohrvaške.¹⁹

Glede alotonosti slovenskih tonemov Broch pripominja, da je v navadnem ali hitrejšem pogovoru tonski potek naglašanih zlogov bolj izenačen. »K izgubi diferentnega tonskega poteka,« se mu je zdelo, »se posebno nagiba akutirani zlog, ki iz rastočega pogosto preide v skoraj vodoravnega, toda tudi pod cirkumfleksom zlog pogosto izgubi del tonskega poteka, in sicer zadnji, nizki del. Na ta način,« nadaljuje, »nastane novo tonsko nasprotje: četudi se padajoči in rastoči potek izgubita, vendarle ostane bolj ali manj razločen za cirkumfleks relativno visoki tonski položaj in za akut relativno nižji tonski položaj, kar je oboje bilo prvotno lastno samo začetnemu delu enega in drugega naglasa.«²⁰

Po Brochu se tonski potek samoglasnika nadaljuje tudi v sledečih mu glasovih *m* in *n*;²¹ kako je s tem pri drugih zvencih in soglasnikih sploh, pa ni povedano.

¹⁵ V delu *Slavische Phonetik*.

¹⁶ *Slavische Phonetik*, str. 325—326.

¹⁷ *Ib.*, str. 325.

¹⁸ *Ib.*, str. 326. Nanaša se na Miklošičevo VG I, str. 335: vrāt — vrāt.

¹⁹ *Ib.*, str. 326.

²⁰ *Ib.* Na str. 351 omenja »slabo naglašeni položaj«, v katerem se intervali med naglašanim in sledečim mu nenaglašanim zlogom različno intoniranih besed reducirajo na minimum ali se celo zlijejo. Poleg slabo naglašane položaja pozna še »rahlo poudarjeni« položaj, v katerem so ti intervali izrazitejši.

²¹ *Slavische Phonetik*, str. 327.

Glede sosednjih zlogov naglašenelega zloga Broch ni mogel podati natančnejšega intervalnega razmerja. Za cirkumfleks ugotavlja le, da ima ponaglasni zlog po naravi nizek ton. Po akutu se naslednji zlog drži nekaj časa v višji tonski legi. Intervali so v teh primerih, pravi Broch, prav majhni. Vendar je po akutiranem zlogu mogoče najti tudi primere z nizko tonsko lego. Broch opozarja še na »muzikalno asimilacijo« v obliki zvišanega tona v zlogu neposredno pred cirkumfleksom: tako je za *nalôga* poleg tonske oblike, kjer je prednaglasni zlog nižji od začetka naglašenelega, našel pogosteje tudi obliko, da je prednaglasni zlog enako visok kot začetek naglašenelega.²²

Tudi Broch si je zastavil vprašanje medsebojnega odnosa besednega in stavčnega tonskega poteka, tonemske in intonacijske realizacije. Za srbohrvaški mostarski govor, na katerega se sklicuje kot enakega slovenskemu, ugotavlja, »da podrejeni tonski poteki, tj. intonacije zlogov, četudi ostajajo precej nespremenjeni, tonskih potekov višje enote, tj. stavka, ne ovirajo«.²³ Dalje pripominja, da »tonski potek kadence delne poteke lahko zrahlja in zabriše [...]. V podobnih primerih je pogosto izredno težko določiti, ali je ton kakega zloga padajoč ali rastoč. Taka izguba delne intonacije je v zvezi s koncentracijo stavčne intonacije na koncu stavka. Značilna muzikalna oblikovanost stavčnega konca ali posameznih logično izstopajočih delov stavka — posebno psihologičnega predikata —, medtem ko se drugi deli stavka, ki so kot vezni člen, zlijejo v bolj ali manj enolično tonsko ravnino [...], to je pojav,« pravi Broch, »ki dajejo zanj drugi slovanski jeziki bogato gradivo.«²⁴

Za primer v slovenščini navaja Broch besedo *modrôst* na koncu vprašalne stavčne intonacije: tonski potek *le-te* je v povedni stavčni intonaciji padajoč, v vprašalni pa »razločno rastoč«, medtem ko se padajoči značaj cirkumfleksa ohranja v pojemajoči moči pritiska. Tako zmaga za vprašanje nujna intonacija stavčnega konca nad običajno zlogovno intonacijo, končuje Broch.²⁵

Vprašanja, ali je »za dolge naglase [t]edanje (ljubljske) slovenščine pojmovati kot bistveno lastnost muzikalni ali ekspiratorični moment«, Broch v tej zvezi ni rešil.

²² Ib.

²³ Ib., str. 328.

²⁴ Ib., str. 329.

²⁵ Ib., str. 330—331.

Ko razpravlja o dvozložnih penultimah, Broch ugotavlja, da je v besedi *Tône* padajoči interval med naglašnim in nenaglašnim zlogom (pač v kadenčnem delu) večji kot pri besedi *tône*, da pa se ta intervala v slabo naglašnem položaju reducirata na minimum ali pa se sploh izenačita«. Tako spet pride do nasprotja visoki — nizki ton.²⁶

Glede nevtralizacije tonskih oblik dvozložnih tonemsko različno naglašnih besed pri vprašalni stavčni intonaciji (v formuli *nizek — višji*) Broch pripominja, da se to dogaja samo v hitrem vsakdanjem govoru, ne pa tudi pri razločnem izgovoru.²⁷

Tukaj zaslužita biti navedeni še dve Brochovi ugotovitvi: da enozložni stavek »v okviru enega zloga ponavlja tonski potek vprašanja«;²⁸ in da jezikovno dolgi naglašni zlogi v stavčni intonaciji lahko izgube ne le svojo dolžino, temveč tudi svojo naglašnost.²⁹

Kot se vidi, je Broch načel najvažnejše probleme, ki vstajajo pred raziskovalcem slovenske tonemičnosti. Na splošno je mogoče reči, da je Broch za pravilno pojmitve te problematike zelo zaslužen, žal le, da njegovih ugotovitev pozneje dolgo niti niso prav nadalje razvijali niti jih spopolnili ali popravili. (J. J. Mikkole Praslovanska slovnica je npr. prinesla samo na Valjavca opirajoče se mnenje, da se slovenska akut in cirkumfleks ločita od hrvaških le »po manjših intervalih«.³⁰ Pač pa nas nekaj odškoduje R. Ekblom.³¹ Za akut piše, da je zanj »značilno razmeroma slabo dviganje« tona.³² Bolj zanimiva je njegova grafična upodobitev obeh slovenskih naglasov: cirkumfleks je prikazan z rahlo konveksno proti desni padajočo črto v srednji tonski legi, akut kot ravno rastoča črta v nizki tonski legi.³³ Tonske lege je Ekblom torej dobro opazoval.)

Če gledam na Brochove ugotovitve s stališča svojih raziskovanj slovenske tonemike, je mogoče pritrditi njegovi ugotovitvi, da je glede na pritisk cirkumfleksirani samoglasnik pogosto res dvovršen, vendar je

²⁶ Ib., str. 351.

²⁷ Ib., str. 352.

²⁸ Ib.

²⁹ Ib., str. 355.

³⁰ Heidelberg 1915, str. 152.

³¹ Zur Physiologie der Akzentuation langer Silben im Slavo-Baltischen, Uppsala-Leipzig 1922.

³² L. c., str. 7.

³³ Ib., str. 52.

enako tudi z akutom. Zdi se vendar, da ne eno ne drugo ni odločevalno, ker imam za ljubljanski govor tako pri akutu kot pri cirkumfleksu zaznamovan tudi enovršni izgovor.³⁴ Glede dolžine naglašanih cirkumfleksitiranih oziroma akutiranih samoglasnikov je treba reči, da ni ne vem kako konstantna, daljšost akutiranega samoglasnika pa je mogoče dokazati tudi na akustičnih fotografijah glasov.³⁵

Eksperimentalna fonetika potrjuje tudi Brochovo trditev o položajni nevtralizaciji tonskega poteka pri akutu in cirkumfleksu, kar ima za posledico, da razliko med enim in drugim ohranja samo še različna lega obeh potekov.³⁶

Broch si je tipični tonski potek akuta oziroma cirkumfleksa v bistvu le predstavljal kot rastočega oziroma padajočega. Tak potek je sicer mogoč, ni pa najtipičnejši. Na splošno se da reči, da je oblika tonskega poteka močno odvisna od stavčne intonacije. Opozoriti je treba tudi na primere, kjer je cirkumfleks realiziran nižje od akuta ali enako visoko, pa distinktivno vlogo prevzame tonska podoba naglašene zloga.³⁷

Vse je res, kar Broch trdi o odnosu naglašanih in nenaglašanih zlogov. Vendar so stvari še bolj zapletene, zato je rešitev tega vprašanja mogoče podati samo v okviru širše razprave. Tudi višina intervala med naglašanim in nenaglašanim zlogom je odvisna od stavčne intonacije. Na splošno se lahko reče, da se v stavku, ki nima posebej poudarjenega zloga, tak interval od začetnega takta, kjer je največji, proti koncu manjša in iz pozitivne diference (to imamo, ko je nenaglašeni zlog pri akutu višji od naglašene) na koncu skoraj redoma preide v nega-

³⁴ Prim. slik. pril. 1 (str. 90–92). Intenziteta se meri od črtkaste črte. Dve črti pri intenziteti zaznamujeta meji nihanj. Številke pred podobami podajajo enoto iz raziskovalnega gradiva, pri nestavnih navedkih pa kažejo na sobesedilo, v katerem se nahaja; to je natisnjeno po zaporedju številčnih vrednosti za slikovnimi prilogami na koncu tega članka od str. 103 dalje.

³⁵ Prim. slikovno prilogo 2. Daljšost akuta je očitna v nekadenčnem in nepolkadenčnem položaju (prvi dve podobi v vsaki vrsti).

³⁶ Prim. slik. prilogo 3. Strnjena črta zaznamuje cirkumfleksitirani, črtkasta akutirani in pikčasta nenaglašeni samoglasnik. Intonacijski poteki so nespačeni. Za merjenje višinskih razlik služi tudi pri podobah intonacij vodoravna črtkana črta pod ponazoritvami tonskega poteka. Ta podoba kaže primere tonskih potekov za akut in cirkumfleks, ki so blizu nevtralizaciji. Da bi bila primerjava lažja, je tonski potek akuta (št. 545 in 553) podan še enkrat ob cirkumfleksu (št. 544 in 550).

³⁷ Glej slik. prilogo 4. Za rastoče ali padajoče poteke prim. slik. prilogo 3, za višino realizacije pa 4.

tivno.³⁸ Drugače je seveda, če je v intonacijskem segmentu taka poudarjena beseda, potem ima pač ta lahko največji, redoma pa povečan interval med naglašnim in nenaglašnim zlogom.³⁹

Glede Brochove ugotovitve o vplivanju stavčne intonacije na tonsko realizacijo tonemov je treba pripomniti, da so njegove ugotovitve pravilne. Besedni tonski potek stavčnega res ne ovira, ga pa močno preoblikuje, posebno tudi v tonskem razmerju naglašnih in nenaglašnih zlogov, kolikor niso na stavčnofonetično relevantnih mestih, tj. v polkadenci in kadenci, kjer se tonski poteki obeh tonemov močno približujejo.⁴⁰ Za kadenco je to opazil že Broch, eksperimentalno potrđitev pa smo dobili tudi v Voduškovih razpravi (II. slikovna priloga) vsaj v črtežih za J. Riglerja, P. Ramovša in J. Modra za polkadenco, in v podobi III za kadenco vsaj v črtežu Ramovševnega izgovora (vse pa tudi le za oksitonične besede).

Po mojih izkušnjah pa je težko pritrđiti Brochovi in pozneje še Sovretovi misli, da se besede v komunikacijsko manj važnih delih sporočila »zlijejo v bolj ali manj enolično tonsko ravnino«. To velja do neke mere dejansko le za tako imenovani prehodni del stavka (tj. za del med izhodiščem in jedrom), sicer pa je tonemičnost prav dobro ohranjena. Potrđilo za to mi niso le realizacije v vzorčnih⁴¹ stavkih, temveč tudi v takih iz večje strnjene pripovedi.⁴²

Mislim da Broch tudi nima prav, ko meni, da pri cirkumfektiranem zadnjem zlogu besede v antikadenci varuje tonemsko nasprotje do akuta pojemanje zvočnega pritiska, medtem ko bi pri akutu le-ta rastel (prim. slik. pril. 9, kjer se vidi, da je pritisk v obeh primerih konkaven, razlika med akutom in cirkumfleksom pa najostrejša v tonski legi.

³⁸ Prim. slik. prilogo 5. Celotni takt, tj. naglašni zlog in sledeči mu nenaglašni (do naslednjega naglašnega), je vsakokrat nižji od predhodnega; *pāse* je kot rahlo poudarjen. Pazi tudi na intervalne razlike.

³⁹ Prim. slik. prilogo 6. Primerjaj jo s prilogo 5, da ugotoviš, kako poudarjenost povečuje intervale v taktu. Kateri zlog je poudarjen, nakazuje tudi podčrtana črka naglašnega samoglasnika.

⁴⁰ Prim. slik. priloge 4 (618, 616), 5, 6 in 7. Vse kažejo približanje tonskih potekov v kadenci in polkadenci (to spoznaš tudi v črkovnem zapisu po tem, da je pri kadenci za besedo pika, pri polkadenci pa vejica; besedo v absolutnem začetku stavka nakazuje velika začetnica).

⁴¹ Vzročni so kot *Krava se pase...*, *Starček čaka...*, *Tak junak...* in *Zvečer se dan...* Za tonske poteke glej priloge 5, 6, 7 in sploh primere, ki podajajo tonske poteke celih stavkov.

⁴² Prim. slik. pril. 8. Znak # pomeni, da je na tistem mestu slika skrajšana.

K Brochovi ugotovitvi o razlikah med *Tône* in *tône* v hitrem govorjenju, po kateri je cirkumfektirani *o* nasproti zlogu *ne* višji kot akutirani, je pripomniti, da to res drži. Pravilno je Broch tudi ugotovil izrazitejšo realizacijo tonemskega nasprotja v energičnejšem izgovoru.⁴³

Popolnoma ustreza resnici tudi Brochova pripomba, da pod močnejšim ekspiracijskim pritiskom za njegovo uho ni padajočega dela tonskega poteka za cirkumfleks v besedi *Tône*. To omenjam posebej glede na neko mesto v Voduškovi razpravi.⁴⁴

Posebno pomembno v Brochovih pripombah k slovenski tonemiki je njegovo dosledno upoštevanje položaja besede v stavčni govorni verigi in v tipu stavka, tj. takega z vprašalno in takega s povedno stavčno intonacijo, kot bi rekli danes. Mimogrede je upošteval tudi emocionalno obarvana tovrstna sporočila. Tako npr. pripominja, da so v »jezljivem razpoloženju intervali in energija večji (kot v indiferentnem normalnem), da pa glavna linija intonacije vendarle ostane ista.«⁴⁵

Redko kateri nadaljnji raziskovalec slovenske tonemčnosti je upošteval raznovrstne stavčne položaje raziskovanih besed s tonemskim izgovorom in se tudi zato sam ogoljufal za pravilna dognanja.

Leta 1951 je tudi slovenske tonemske razmere obravnaval R. Jakobson,⁴⁶ prvikrat s stališča fonologije, čeprav je seveda že Vodnikovo odkritje slovenskih tonemov hkrati fonološko (prim. *Ga prime za vrát in ga nese do vrát*), pozneje pa je na čiste opozicije tonemov opozarjal še Škrabec, z nasprotjem *Tône* — *tône* pa operiral tudi Broch. Jakobson uvršča slovenske kranjske govore med politonične jezike,⁴⁷ ki hkrati štejejo more⁴⁸ (kakor sta pri nas te stvari v bistvu pojmovala že Svetec in Škrabec). Jakobsonu je nasprotje med akutom in cirkumfleksom korelacija tonskih potekov⁴⁹ (torej drugače kot Svetcu in Škrabcu).

Jakobsonovo pojmovanje slovenskega naglaševanja kot takega, ki šteje more, je s teoretičnega stališča sprejemljivo, vendar v akustičnem pojavu ni ničesar takega, kar bi to domnevo potrjevalo. Posebno težko

⁴³ Prim. slik. pril. 10.

⁴⁴ *Linguistica* IV, str. 27, mesto o samo rastočem tonskem poteku cirkumfektiranih samoglasnikov.

⁴⁵ *Slav. Phon.*, str. 350.

⁴⁶ *TLP* 4, 1951.

⁴⁷ *L. c.*, 170—171.

⁴⁸ *L. c.*, 167.

⁴⁹ *L. c.*, 173—174.

je sprejeti tako pojmovanje, če pomislimo na narečja, ki imajo tonemsko nasprotje tudi na kratkih zlogih. Da bi v teh primerih bil druga mora naslednji nenaglašeni zlog, bi bilo dokazano le s tem, ko bi se obnašal drugače kot posttonični zlog za dolgim naglašanim. Takega potrdila pa ne poznam.

Po Jakobsonu naletimo v literaturi na važne izjave o naravi slovenskih tonemov šele pri Ramovšu. Leta 1953 je v svoji razpravi o doljenjskem narečju⁵⁰ skušal podati svoj slušni vtis o obeh tonemih ne le z besedo, temveč tudi z grafično ponazoritvijo. »Zlogi pod ' imajo,« piše Ramovš, »nizek ton; spočetka ton celo pada in šele po prvem intenzitetnem višku, ki mu sledi kratka tonična uravnanoost, se pričinja rastoče dviganje.« Glede nenaglašanih, posebno predtoničnih zlogov tam beremo, da so »v muzikaličnem pogledu visoki, da, običajno so višji kot akcenturirani.« Istih nazorov je bil Ramovš tudi v svojih Dialektih;⁵¹ doljenjska tonična in intenzitetna dvovršnost mu je nasprotje gorenjski enovršnosti. Kako si je predstavljal doljenjsko tonično zakrivljenost, se vidi iz njegove grafične upodobitve obeh akcentov: akutirane toneme ponazarja s konkavnim, cirkumfleksirane pa, kot že pri Brochu, s konveksnim lokom.⁵²

Posebno naj poudarim Ramovševo opozarjanje na razliko med akutom in cirkumfleksom v tonski legi (akut nizek, cirkumfleks visok), poleg tega, da za akut izrecno pove, da se na začetku tonično »celo« spušča. Če odštejemo ta »celo« in dejstvo, da si je vse tonske podobe naglašanih zlogov predstavljal na isti tonski višini, in zmeraj z istim naklonskim kotom, je Ramovševo spoznanje zelo dragoceno. Tisto o dvovršnosti sicer ne drži zmeraj, vendar pogosto, hkrati pa ne le na Doljenjskem, temveč tudi v Ljubljani in na Gorenjskem.⁵³

Tri leta po Ramovšu je v Slavii (XIV, 1936/37) obravnaval slovenske toneme Isačenko: »Za razločevanje obeh intonacij, t. i. rastoče in t. i. padajoče se v slovenskem jeziku poleg časovnega dviganja oz. padanja melodije uporablja tudi naraščanje oz. upadanje glasovne jakosti v ve-

⁵⁰ Kratka karakteristika slovenskega narečja na Doljenjskem, Sbornikъ vъ čestъ na prof. L. Miletič, Sofija 1953, str. 154.

⁵¹ Historična gramatika slovenskega jezika VII, Dialekti, Ljubljana 1955, str. 107 in 124.

⁵² Prim. slik. pril. 11.

⁵³ Prim. slik. pril. 12.

liko večji meri kakor v srbohrvaščini.⁵⁴ To je pojmovanje, ki skuša nekako združiti Svetec-Škrabčevu pojmovanje o intenzitetnem nasprotju z Valjavčevim o tonskem. Kar se tiče njegove objektivnosti, je na podlagi eksperimentalnofonetične dokumentacije res mogoče ugotoviti ekspiratorno izrazitost intoniranih zlogov nasproti neopaznosti neintoniranih, da bi pa sama intenziteta kaj reševala, je težko mogoče, razen kolikor ne vpliva na jasnejšo percepcijo tako ali drugače intoniranih zlogotvornih glasov. Treba pa je v tej zvezi še rešiti vprašanje intenzitete poakutirane zloga, ki jačinsko pogosto dovolj izstopa in, kot je opozoril že Škrabec, v nekaterih primerih sploh odvzame vsakršno naglasno izrazitost prvotno naglašenemu zlogu. Zapeljivo bi bilo po zgledu na srbohrvaščino slovenske akutirane zloge imeti za postakcentuirane (ponaglašene); vendar ta razlaga za slovenščino odpade že zaradi nasprotja tipa *vrát* — *vrát*, ni pa zanjo prav tako ne eksperimentalne potrditve.

Glede kratkih naglašanih zlogov Isačenko piše: »Izrazitost zadnjega zloga zaradi dinamične naglašenosti nima besednorazlikovalne vloge, temveč je besednorazmejitveno«,⁵⁵ mnenje, ki je odslej splošno sprejeto.⁵⁶

Čudno je, da ima Isačenko »slovenski jezik (in sicer knjižni kot tudi celoto njegovih narečij) za jezik, ki ima muzikalne naglase«⁵⁷ — trditev, ki bi jo bilo komaj mogoče dokazati.

Leta 1959 je slovensko tonemičnost obravnaval veliki fonolog A. S. Trubeckoj.⁵⁸ Od Jakobsona prevzema misel o politoničnosti in o štetju mor v slovenskem jeziku. Slovenski jezik uvršča med tiste politonične jezike, »ki pri dolgih nosileh zlogov razločujejo dva naglasna načina. Pri tem je fonetični ustroj,« pravi Trubeckoj, »teh naglasnih načinov nebitven. Bistveno je le, da sta začetek in konec dolgega zlogotvornega glasu obravnavana različno; pri tem ima to različno obravnavanje razločevalno vrednost ne glede na to, ali gre pri tem za muzikalno ali za ekspiratorično poudarjanje ali nepoudarjanje začetka pri eni, konca pri drugi vrsti naglasa.«⁵⁹ Kot se iz citata vidi, Trubeckoj dopušča tako ekspiratorično kot tonično razlago slovenskih tonemov, verjetno pod vtisom Isačenkovih ugotovitev.

⁵⁴ L. c., str. 47.

⁵⁵ L. c., str. 53.

⁵⁶ Sprejema ga npr. tudi Sovrè v razpravi, navedeni pri št. 92.

⁵⁷ L. c., str. 47.

⁵⁸ Grundzüge der Phonologie, Prague 1959.

⁵⁹ L. c., str. 172.

Istega leta kot Trubeckoj je slovenske tonemske razmere obravnaval še enkrat A. V. Isačenko.⁶⁰ Pri enozložnicah Isačenko ponazarja tonski potek — spet pač le na podlagi ušesne fonetike — akuta z *a*⁶¹, cirkumfleksa z *a*.⁶¹ To je v glavnem tako, kot si ga je predstavljal, sicer le pri dvo- in večzložnicah, že Valjavec. Interval med skrajnima točkama tonskega poteka znaša po Isačenku eno *terco*, pri cirkumfleksu pa *oktavo*.

Rastoči značaj akuta v izoliranem izgovoru dvozložne besede (verjetno je s tem mišljen izgovor, ki ga dobimo, če komu rečemo: »Povej...«) podaja za del koroških narečij s poševno, od leve proti desni dvigajočo se črto in višjo piko za njo. S tem hoče povedati, da v naglašeni zlogih ton neprenehoma raste, da pa je tonični in intenzitetni višek dosežen šele v naslednjem, namreč nenaglašeni zlogu. Zaradi tega je Isačenku tonemičnost besedna, ne zlogovna.

Sedaj pa se je moral vprašati, kateri del tonskega in intenzitetnega poteka je aktiven in kateri pasiven. Z drugimi besedami: kateremu pritiče razločevalna vloga. V nasprotju z nekim mestom v Ramovševih Dialektih⁶² (Ramovš se je pri tem opiral na fizikalna dejstva) prihaja Isačenko do sklepa, da je »melodični višek na končnem zlogu za (ljudi, ki govore ta rožanska narečja) samo mehaničen in sam po sebi razumljiv pojav, ki spremlja rastoči ton na debelskem zlogu.«⁶³

Isačenko je opazil tudi stavčnofonetično pogojeno alternacijo akuta. Po njegovih opazanjih se na koncu stavka namesto akuta govori cirkumfleks. To pa da ni tako le v koroških narečjih slovenskega jezika, temveč tudi v drugih njegovih narečjih in tudi v knjižnem jeziku.⁶⁴ Pri tem se sklicuje na mesto v Ramovševi kritiki, v kateri je Ramovš razpravljal o E. Sieversa razpravi »Staroslovanska verzna besedila Kijevskih lističev in Brižinskih spomenikov.«⁶⁵ To mesto⁶⁶ pri Ramovšu je nastalo kot odgovor na Vasmerjevo priporočilo, naj se posveti pozornost intonacijskim

⁶⁰ Narečje vasi Sele na Rožu. Razprave znanstvenega društva v Ljubljani, 16, Filološko-lingvistični odsek, 4, Ljubljana 1959, str. 16—24.

⁶¹ L. c., str. 17.

⁶² Dialekti, str. 14.

⁶³ Narečje ... str. 18.

⁶⁴ Ib., str. 20. Torej se namesto rastočega tonskega poteka govori padajoči. Isto je za ziljsko narečje že pred tem ugotovil Grafenauer (Archiv 27/1905, str. 198).

⁶⁵ Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, VII/1928, str. 160 do 168: O jeziku v brižinskih spomenikih.

⁶⁶ O jeziku ... str. 167.

spremembam žive slovenščine v stavčnih zvezah.⁶⁷ »Jasno je,« piše Ramovš,⁶⁸ »da tudi v slovenskem jeziku vrsta stavka in govorni način vplivajo na intonacijo posameznih, pomensko važnih besed v stavku. Tako padajoča intonacija lahko preide v rastočo, rastoča pa navadno v ravno, le redko v počasi padajočo. Poleg tega je pa tudi vse to samo individualno,« končuje Ramovš.

Tonski potek pri sicer akutirani dvozložni paroksitonični besedi, ki pa je zaradi položaja na koncu stavka postala cirkumflektirana, podaja Isačenko s poševno navzdol nagnjeno premico in niže ležečo piko. Pri paroksitonični tro- in večzložnici pa s tako poševno rastočo črto in s piko nad njo za ponaglasni zlog, pod njo za prednaglasne(ga).⁶⁹ — Pri akutiranih štirizložnicah z naglasom na predpredzadnjem oziroma prvem zlogu ima po njem ponaglasno zložje različne oblike: prvi ponaglasni zlog je višji, drugi pa na višini tonskega izteka naglašene zloga; prvi ponaglasni zlog je v višini tonskega izteka naglašene zloga, drugi pa nad njim; prvi ponaglasni zlog je nižji od tonskega izteka naglašene zloga, drugi v enaki višini kot iztek tonskega poteka naglašene zloga, tretji pa je nad njim.⁷⁰

Na koncu Isačenko pripominja, da se v slovenskem jeziku dolžina vedno občuti iktično. »Če pa manjka dolgi zlog, se v rožanskih govorih (kakor v knjižnem jeziku) naglašuje zadnji zlog; za tak naglas tudi sedaj trdi, da ima samo razmejevalno, in ne razločevalno vlogo.⁷¹

Ker je o Isačenkovi pogledih na koroško in slovensko tonematiko še istega leta razpravljala I. Grafenauer,⁷² naj sam komentiram samo tiste stvari, ki jih Grafenauer ni, pa so vendarle potrebne komentarja.

Prvo tako dejstvo je Isačenkova trditev, da se na koncu povedi namesto akuta govori cirkumfleks. Tej ugotovitvi po mojih izkušnjah ni mogoče pritrditi, če nam je bistvo nasprotja med akutom in cirkumfleksom razlika sploh, ne pa tonski potek navzgor ali navzdol, kakor stvar v bistvu pojmuje Isačenko. V kadenčnem delu stavka je glavna smer tonskega poteka sicer za oba tonema lahko res enakšna, vendar se razlika med njima večinoma ohranja v naklonskem košu ali v relativni višini obeh

⁶⁷ Berichte über die Verh. der sächs. Akad. d. Wiss., phil.-hist. Kl. 76, 2, str. 56.

⁶⁸ Na mestu, navedenem pod 65.

⁶⁹ Narečje ..., str. 20.

⁷⁰ *Ib.*, str. 20—21.

⁷¹ *Ib.*, str. 21 in 24.

⁷² Čas, Revija Leonove družbe, 35—1958/1959, str. 281—282.

realizacij,⁷³ dokaj pogosto, posebno pri poudarjenosti, pa je ohranjen tudi različen tonski potek.⁷⁴ Hkrati je v zvezi z navedeno Ramovševo pripombo treba povedati, da take alternacije osnovnih tonemskih oblik niso toliko posledica individualnih govorcev, temveč ravno stavčnofonetičnih položajev. — Prava škoda je, da Vasmerjevega opozorila na stavčno-fonetično odvisnost tonemskih realizacij skoraj nobeden poznejših raziskovalcev ni upošteval, ali pa le malo.

Glede Isačenkovega pojmovanja tonskega poteka pri cirkumfleksu (ravna, poševno padajoča črta) velja pripomniti, da je manj primerno naravi stvari od Brochovega; razumeti ga je mogoče le s stališča lika, ki ga tvori sosledje naglašene samoglasnika in sledečih mu nenaglašanih.

Grafenauer je potrdil Isačenkovo mnenje o tonskem odnosu naglašanih in nenaglašanih zlogov pri akutiranih dvo- in večzložnicah, namreč, da je ponaglasni zlog višji od tonskega izteka naglašene samoglasnika ali pa enako visok. Tak odnos pa po Grafenauerju ni značilen le za rožansko narečje, temveč tudi za »druga slovenska narečja z dvojno muzikalično intonacijo«. Pri tem izrecno opozarja na gorenjski govor Breznice pri Žirovnici. Iz Grafenauerjevega grafičnega prikaza tonskega poteka⁷⁵ enega stavka se vidi, da se pod stavčnim poudarkom akutirani zlogi, ki so že tako nižji kot cirkumflektirani, začenjajo še nižje, in da ponaglasni zlog jezikovno akutirane besede na koncu stavka v nasprotju s položajem v njega sredini lahko nižji kot tonemsko padajoče akcenturirani zlog.

Posebno pomembna pa je Grafenauerjeva pripomba, da v ziljskem brdskem narečju »glas v [...] dolgem naglašenem zlogu sploh ne raste, temveč šele v naslednjih zlogih«, kakor je bil sicer že 1905 omenil v Jagičevem Arhivu. Te tonske poteke je ponazoril, kot kaže skica 16. Na omenjenem mestu v Arhivu pa beremo: »Naglaševanje v brdskem narečju je v osnovi enako muzikaličnemu naglaševanju slovenskih kranjskih narečij, ki so podlaga knjižnemu jeziku. Glavna razlika je kratki akcent ziljskega narečja.«⁷⁶

Glede na Isačenkova razglabljanja o iktusu v ponaglasnem zlogu akutirane besede je vredno navesti še drugo mesto iz te Grafenauerjeve

⁷³ Prim. razlike pri sicer navzdol obrnjenem tonskem poteku akuta in cirkumfleksa na slikovni prilogi 15.

⁷⁴ Prim. slik. pril. 14.

⁷⁵ Prim. slik. pril. 15; poudarjeni besedi sta *mólze* in *dóbro*.

⁷⁶ Archiv 27/1905, str. 198.

razprave, ki govori o dvojnem naglasu: »Dvojni naglas v ziljskem narčju [...] v dvozložnih besedah in v besedah, ki naglašujejo predzadnji zlog [...]: prvi zlog je močnejši, drugi, prvotno naglašeni, višje naglašen [...]. Tako je danes dvojni naglas edina oblika rastočega akcenta v Ziljski dolini, samo da je ekspiracija stranskega naglasa pri kratkem naglasu šibkejša kot pri dolgem. Podobno je tudi v večzložnih besedah, pri katerih je glavni naglas na zlogu pred predzadnjim zlogom: pri teh besedah ima glavni naglas vedno drugi, rastočemu glavnemu naglasu sledeči zlog šibkejši, toda višji, kratko padajoči naglas: *žingradā, oévarcā* [...]. Zaradi rednosti tega pojava tega stranskega naglasa ne zapisujem,« končuje Grafenauer,⁷⁷ ko opozori še na to, da je dvojni naglas odkril že prej Oblak.

Toda vrnimo se h Grafenauerjevi recenziji Isačenkove knjige. Glede nenaglašanih zlogov Grafenauer ugotavlja, da so v pred- in ponaglasnem položaju pri akutu višji, pri cirkumfleksu pa nižji od naglašane zloga. — Pripomba o položaju nenaglašanih zlogov je deloma odgovor na Brochovo negotovost, ki za to ni mogel podati kakega »določnega razmerja«, pripomba o položaju nenaglašanih zlogov pri cirkumfleksirani besedi pa je hkrati odgovor — pravilen — na spredaj navedeno Ramovševo mnenje o tej zadevi, ki mu je narekovalo vse nenaglašene zloge (razen zadnjega, na koncu stavka) zarisati nad cirkumfleksirano naglašanim zlogom. — Grafenauerjevo mnenje o višinskem razmerju samoglasnikov cirkumfleksirane besede se zdi zelo naravno, in tako je konec 90-tih let moral pač misliti tudi Valjavec, ko je pozornost bralca obračal bolj na posebni tonski potek ponaglasnih zlogov akutirane besede.⁷⁸

S stališča sedanje naše obveščenosti je glede tega treba pripomniti, da ima Grafenauer načeloma prav, kolikor ne gre za polkadenco (tudi v sklopu povedne stavčne intonacije) ali pa za vprašalno intonacijo, pri kateri so ponaglasni zlogi pri akutu in cirkumfleksu tonsko načeloma nad naglašanim (bodisi akutiranim bodisi cirkumfleksiranim) zlogom.⁷⁹ — Poseben primer so tudi — jaz bi jih imenoval — četrtkadcence. V vseh takih primerih pomaga razpoznavati akut od cirkumfleksa manjši tonski interval naglašane zloga in sledečih mu nenaglašanih, medtem ko je tonski potek naglašanih zlogov načeloma nevtraliziran (in sicer v smeri k akutski obliki).

⁷⁷ L. c., str. 222.

⁷⁸ Rad 150/1897, str. 118.

⁷⁹ Prim. slik. pril. 17.

Leto 1959 je znamenito tudi po tem, da je takrat slovensko tonematiko predstavil z eksperimentalnofonetičnega stališča F. Bezljaj.⁸⁰ Od Valjavca in Brocha do Isačenka in (v glavnem) Ramovša se v nasprotju do Svetca, Škrabca in Grafenauerja vleče veriga pojmovanja, da je izraze rastoč in padajoč za akut in cirkumfleks treba pojmovati tudi tonično. Tudi Ramovšu je bil akut padajoče-rastoč samo v dolenjskem narečju, medtem ko je na splošno govoril o rastoči in padajoči intonaciji glede na to, ali gre za akut ali pa za cirkumfleks. Prav Ramovševo mnenje je vplivalo tudi na Bezlajevo pojmovanje te problematike in, zdi se, tudi prejudiciralo raziskovalne rezultate, ki so sicer spričo tedanje tehnike v eksperimentalnofonetičnem delu zahtevali toliko truda.

Bezljaj je raziskoval tonski potek 205 primerov štirih poizkusnih oseb, kakor nekoč Eklblom »predvsem v kratkih stavkih, ki so se začenjale s »To je ...«. Poizkusne osebe sta z Ramovšem šolala, iz pridobljenega slikovnega gradiva pa skupaj odbrala tiste primere, ki so se jima zdeli pač najtipičnejši.⁸¹

Ker je to metodo v prvi fazi⁸² svojih raziskovanj o slovenski tonematiki pozneje uporabil še Vodušek, ne bo odveč, če pripomnim, da pride na ta način beseda, ki jo raziskujemo, v neugoden, namreč kadenčni del stavčne intonacije, kjer se tonska podoba naglašanih in nenaglašanih zlogov silno močno — kakor je bilo pred tem, kot smo videli, že večkrat opaženo — podaja stavčni intonaciji. Tega dejstva se Bezljaj ni dovolj zavedal, kakor nam spričujejo njegove na Brocha spominjajoče besede, da »se besedna melodija do določene mere podreja vsej stavčni liniji«, kar pa da ni velikega pomena⁸³ (kot je v zvezi s citirano pripombo o Vasmerju menil tudi Ramovš).

O tonških realizacijah obeh tonemov Bezljaj sporoča naslednje: cirkumfleks ima rastoče-padajočo, ravno (z eventualnimi nihanji navzgor in navzdol) in padajočo realizacijo; akut ima rastočo, padajočo, padajoče-rastočo in ravno rastočo tonsko realizacijo.

Kot je pripomnil Vodušek,⁸⁴ je s tem praktično velika podobnost med akutom in cirkumfleksom. Posebno čudno se poznavalcu zdi dejstvo, da

⁸⁰ Oris slovenskega knjižnega izgovora, Ljubljana 1959.

⁸¹ Avtorjeva ustna izjava piscu te razprave.

⁸² V tej je pripravljajl poročilo za piranski slavistični shod leta 1960 (prim. *Linguistica* IV, str. 22).

⁸³ Vse v Orisu, str. 97.

⁸⁴ *Linguistica* IV, str. 21.

je Bezljaj za akut našel primere z rastočim tonskim potekom (celo na prvem mestu). Škoda je, da za različne tonske poteke tonemov ni dal podatkov glede na položaj v govornem segmentu (stavčni intonaciji), saj je nekaj primerov posnel tudi v nekadenčnem položaju. Ali je bil ta hkrati tudi polkadenčni (naštevalni), prav tako ni jasno, vse to pa bi bilo dvignilo vrednost njegovega poročila. Tu, v stavčnofonetičnem položaju, bi bil prej našel kriterij za različne tonske realizacije tonemov (prim. njegovo opombo, da je rastoče-padajoča realizacija akuta odvisna od položaja na koncu stavka)⁸⁵ kot v mnenju, da so omahovanja v tonskem poteku odvisna »od energije izgovora«,⁸⁶ čeprav si je s tem faktorjem včasih res mogoče razložiti kako variante tonema. — Zanimivo in v skladu z Ramovševim pojmovanjem tonskega poteka dolenskega akuta je Bezlajevo mnenje, da je padajoče-rastočo realizacijo akuta mogoče razložiti z dolenskim narečnim vplivom na izgovor Ljubljane.⁸⁷ — Bezljaj tudi ni delal razlike med oksitoniranimi in baritoniranimi besedami.

Na koncu Bezlajeve knjige je grafično reproduciranih 28 tonskih potekov za cirkumfleks in 23 za akut. Ob natančnejšem študiju teh poznazoritev se za cirkumfleks opazi v glavnem konveksna oblika tonskega poteka, le v dveh primerih gre za ležeče sigmatičnega, kar je prav tako mogoče imeti za konveksnost.⁸⁸ Konveksno tonsko podobo ima tudi večina akutiranih besed, le da je pogosto desno pridvignjena. Približno enako pogosto je akut realiziran kot poševno navzgor rastoča premica, le v treh primerih pa je oblika padajoča ali padajoče-rastoča.⁸⁹

Iz teh dejstev je mogoče sklepati, da poskusne osebe sploh niso govorile akuta (izvzeti je treba le tri zgoraj omenjene besede), temveč nekaj, kar naj bi bilo rastoče. Naštete rastoče oblike so še posebej dvomljive, če pomislimo, da so po vsej verjetnosti pridobljene iz kadenčnega položaja. Za ljubljanski govor pri normalnem govorjenju jaz nisem dobil nikoli takšnih krivulj, in tudi Vodušek jih navaja v glavnem le za poskusno osebo iz Horjula;⁹⁰ vendar je tudi pri tej vprašanju, ali kot slovenist in nekdanji fonetični praktikant pri svojem izgovoru ni bila vplivana po Ramovševi predstavi o tonski rastočnosti akuta. Po moji ušesni zaznavi

⁸⁵ Oris ..., str. 98—99.

⁸⁶ Ib., str. 97.

⁸⁷ Ib., str. 98.

⁸⁸ Ib., str. 104 (dân), str. 107 (ropotâ).

⁸⁹ Ib., str. 111 in 112 (kósa), str. 114 (kúkavica).

⁹⁰ Linguistica IV (v prilogi).

izgovora Voduškovega informatorja iz Horjula bi rekel, da se njegova oblika izgovora akuta ne loči od splošne slovenske. Glede na nenavadne Bezlajeve ponazoritve tonskega poteka akutiranih besed je po mojem nemogoče iskati razloge morda v dejstvu, da bi se bila v času od 1938 do 1962/63, iz katerega so moji posnetki, spremenila narava slovenskih tonemov.

Vojna in čas po nji nista k spoznanju slovenske tonemičnosti prispevala ničesar. Nasprotno: zdi se, da so se v tem času iz splošne zavesti izbrisala skoraj vsa pozitivna spoznanja o teh zadevah, ostala pa samo tista iz Bezlajevega Orisa. Tako si je mogoče razlagati npr. Voduškovo izjavo, da so do njega o slovenski tonematiki nasploh napačno mislili.⁹¹

Spričo tega je toliko pomembnejša razprava M. Sovreta o slovenskih tonemih (iz leta 1956).⁹² Njej gre zasluga, da je problem spet spravila na dnevni red, hkrati pa dala tudi primerno razlago tonemskega nasprotja kot nasprotja med visokim in nizkim (seveda relativno) tonom.⁹³ S tem v zvezi je Sovre moral zavrniti pojmovanje slovenske tonemičnosti v smislu nasprotja tonskih potekov in si te poteke razložiti drugače. Navedimo dobesedno: »[P]ri intoniranem zlogu se čuti kot relevantna ne njegova padajočnost ali rastočnost, temveč njegova tonska višina v odnosu do tonske višine drugih zlogov kake povedi. In sicer gre samo za tonsko višino ritmično odločevalne točke zloga. Le-ta je v eksploziji vzglasnega soglasnika zloga (oz. zadnjega soglasnika vzglasnega soglasniškega zlogovnega sklopa). Kadar gre za samoglasniško vzglasje po premoru — ravno začetek zvenenja.«

Trditev o tonski višinski razliki je, če izvzamemo nekatere izjeme, o katerih pa tukaj ni mogoče poročati, pravilna. Misel o relevantni točki intonacijske podobe je pa samo zanimiva domneva, ki jo je težko uskladiti z dejstvom, da je ravno na zadevnem mestu tonski potek sam nestanovitven zaradi tako imenovanega vključitvenega momenta, posebno za nezvenečimi soglasniki, pa tudi za zvenečimi eksplozivi in spiranti (tudi za *v*),⁹⁴ izvzeta sta le nosnika *m* in *n* ter polvokala *i* in *u*. Razen tega je ta Sovretova relevantna točka tudi prekratka, da bi jo bilo mogoče apercipirati. Pripomniti je še treba, da posebno za zaporniki (več ali manj

⁹¹ *Ib.*, str. 25.

⁹² Akzent und Vokalismus im Slovenischen, Filologiska Meddelanden från Ryska Institutet vid Stockholms Högskola, Nr. 2, 1956.

⁹³ *I. c.*, str. 5.

⁹⁴ Prim. slik. pril. 18.

pa tudi za priporniki) prihaja do mehaničnega spusta tonskega poteka, ki sploh ne more biti intendiran, kar pa za fonološko relevantno točko tonema moramo domnevati. Po mojih ugotovitvah (za sedaj še ne dokončnih), bi bila taka relevantna točka za akut še najlaže preusmeritveni del tonskega poteka.⁹⁵ To velja torej za akut, ki ima po mojem kot temeljno konkavno tonsko obliko; za cirkumfleks take relevantne točke niti ni treba predvidevati.

Skoraj z ničimer ni mogoče podpreti tistega, kar Sovre govori o tonskem poteku obeh tonemov, namreč da je »pri cirkumfleksu višina tona neposredno po eksploziji visoka [...]« in da »po tem ritmičnem središču glas upada še med zvenenjem zlogotvornega samoglasnika do nivoja nenaglašanih zlogov, ki je dosežen v naslednjem ritmičnem središču, tj. pri eksploziji naslednjega soglasnika (soglasniškega sklopa)«. Enako še, če Sovre trdi, da je »drseči padajoči gib med ritmičnima središčema glede na jezikovno zavest nevažen«. In enako za akut: »To je *nizek ton* v določenem intervalnem razmerju do nenaglašanih zlogov (in samo ob sebi umevno, tudi do višine cirkumfleksa), ki se potem, še preden je intonirani vokal pri kraju, spet dvigne do nevtralne izhodiščne višine. Toda to dviganje, čeprav nekako postopno, je samo naraven stranski pojav menjave dveh tonskih stopenj.«⁹⁶

Najprej sploh ni res, da bi cirkumfleks vedno (tudi v večini primerov ne) tonično padal ali da bi akut tonično rasel. Glede cirkumfleksa se je glede tega lahko prepričati že iz Bezlajeve knjige. Bezlajevi tonski poteki za akut so sicer v glavnem v skladu s Sovretovim prikazom, toda — kot rečeno — ~~da~~ njih objektivnost mi ni mogoče verjeti. Sicer pa je glede Bezlaja na podlagi posnetkov večine poizkusnih oseb drugačnega mnenja tudi Vodušek.⁹⁷

V zmoto lahko zavaja tudi Sovretov izraz »[tonski] nivo nenaglašanih zlogov«. Kot zremo iz definicije akuta, je Sovretu ta nivo »nevtralna izhodiščna višina«. Prvič ponaglasni zlogi načeloma sploh niso na isti tonski višini, pa tudi nevtralna se ne more imenovati višina, na kateri se realizirajo.^{97a} Pri akutu je prav intendirana deloma zaradi tega, da krepi ali razvija tonemsko nasprotje, deloma pa je to posledica dejstva, da ne-

⁹⁵ Prim. slik. pril. 5, 6, 7.

⁹⁶ Vse str. 5.

⁹⁷ *Linguistica* IV, str. 26.

^{97a} Glej slik. pril. 20.

naglašeno zložje pomaga graditi okostnico stavčne intonacije, ki jo je za povedno stavčno intonacijo brez poudarjenih besed na kratko mogoče označiti kot padajočo, za vprašalno pa spet tako ali drugače tipično modificirano.

Da »drseči gib« za Sovretovo relevantno ritmično točko razločevalno ni čisto brez pomena, se vidi iz naslednjega: prav smer tona omogoča, da se doseže tonemsko nasprotje v primerih, ko se višinska razlika nevtralizira.⁹⁸ To je treba upoštevati, ko sicer dajemo Sovretu prav, če trdi v nasprotju npr. s Trubeckojem, da se »namesto korelacije tonskega poteka« torej prej priporoča izraz »nasprotje tonske višine«.⁹⁹

Navesti je vredno še Sovretovo ugotovitev, da je pri slovenskem naglasu »fonološko relevantna« samo intonacija, »intenzitetno in kvantitetno nasprotje pa sekundarno«, in da ima »izbira zloga, nosilca naglasnega znamenja potemtakem prav tako razločevalno vrednost kot izbira med obema znamenjema, cirkumfleksom in akutom«.¹⁰⁰ To je odziv na Isačenkovo opozorilo o udeleženi intenzitete v pomensko razločevalni vlogi.

Glede na realizacijo tonemov v stavku Sovre piše, da se »ortotonične besede, tako gravirane kot cirkumfektirane in akutirane, pogosto izgovarjajo docela brez iktusa«. »Naglasne lastnosti — tako iktus kot kvantiteta in intonacija — se v govoru nikakor ne realizirajo povsod, temveč prihajajo do izraza v normalnem govoru samo v takih besedah, ki kakorkoli zavzemajo središčno mesto povedi, medtem ko se druge uvrščajo v vrsto zlogov, ki so glede naglasa indiferentni: vsi njihovi zlogi so enako nenaglašeni in neintonirani.« Za primer navaja stavek *Jánež pride šele jutri* (samo z dvema naglasoma).¹⁰¹

Ta Sovretova trditev bi s svojo nedoločnostjo (»kakorkoli [...] središčno mesto v povedi«) lahko zapeljala v zmoto. Po mojih izkušnjah so primeri tonemske nevtralizacije redki, in še tedaj je na podlagi vokalne kvalitete, kakršna je značilna samo za naglašene zloge, mogoče trditi, da se nasprotje med ortotoničnimi in klitičnimi besedami ohranja. Šovretov *pride* je poleg tega v tipičnem prehodnem položaju med izhodiščem in jedrom povedi, pa tudi akut na *jutri* je zelo neverjeten.

⁹⁸ Prim. slik. pril. 19.

⁹⁹ L. c., str. 4.

¹⁰⁰ L. c., str. 6.

¹⁰¹ Ib.

Po Sovretu sem fonetično stran tonemov obravnaval tudi sam v knjigi o izgovoru slovenskega knjižnega jezika¹⁰² (rokopis zanjo je nastal že 1958/59). Pri tem sem se v glavnem naslonil na Bezlajevo delo. Od mojih samostojnih misli tukaj zasluži biti navedeno mnenje, da se vtis tonskega padanja pri cirkumfleksu opira predvsem na tonski potek v drugi polovici naglašene samoglasnika in da pri akutu na začetku našega poslušanja intonacij zaradi tonskega poteka prezgodaj sklepamo, da gre za padajočo intonacijo.¹⁰³ To je pripomba s stališča ušesne fonetike, ki odgovarja tudi Voduškovim eksperimentalnim podatkom, ki pa je takrat ni bilo mogoče uskladiti z ogromno večino Bezlajevih grafičnih ponazoritev akuta. Dejanski naravi slovenskih tonemov je ustrezala tudi moja ugotovitev (ki pa jo najdemo pač tudi pri Valjavcu), da pri akutu v »srbohrvaščini ton narašča enakomerneje« kot v slovenščini in da je intervalna razlika manjša, nosilec zloga pa v srbohrvaščini daljši.¹⁰⁴ Opomnil sem še, da je akut v nekaterih narečjih daljši od cirkumfleksa,¹⁰⁵ trditev, ki je v skladu z Brochom in v nasprotju z Bezlajem.

Zavedal sem se odvisnosti tonemske realizacije od stavčne intonacije: »[S]tavčna intonacija vpliva na fonemsko tako, da ji manjša in večja tonski razpon in premika register«,¹⁰⁶ tj. »realizacijsko višino«. Pri tem sem posebno opozarjal na realizacijo akuta in cirkumfleksa v kadenčnih delih povedne in vprašalne stavčne intonacije. Prav tako je omenjena možnost fizikalnega prehoda cirkumfleksa v rastoči tonski potek in akuta v padajočega, vendar sem nadaljeval: »Tonemska opozicija se vendarle ohranja; realizira se v opozicijskih alotonih.«¹⁰⁷

Jeseni 1960 je o isti temi predaval B. Vodušek. Njegovo odkritje je bilo, da sta tonema fizikalno tonsko padajoča, le da je cirkumfleks tonsko visok, akut pa nizek.¹⁰⁸ Glede razlike v tonski višini Vodušek torej eksperimentalno potrjuje štiri leta starejšo Sovretovo ugotovitev. Samo padajoči tonski potek obeh tonemov je v nasprotju z dotlejšnjim pojmovanjem, moramo pa si ga razlagati z dejstvom, da je Vodušek toneme

¹⁰² Slovenski jezik. Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama. Zagreb 1961.

¹⁰³ L. c., str. 45.

¹⁰⁴ L. c., str. 46.

¹⁰⁵ L. c., str. 45.

¹⁰⁶ L. c., str. 55.

¹⁰⁷ L. c., str. 55–56.

¹⁰⁸ Prim. pripombo o moji knjigi, cit. pod 102, pri Vodušku v *Linguistici*, str. 45.

analiziral iz kadenčnega zloga stavkov tipa *To je...* V skladu z Valjavcem, Grafenauerjem, Isačenkom in Sovretom je tedanja Voduškova predstava, da je pri paroksitoničnih ponaglasnih zlogih pri akutih višji, pri cirkumfleksu pa nižji. — Po mojih izkušnjah velja to za akutirane besede v kadenčnem položaju navadno le tedaj, če je taka beseda posebej poudarjena.¹⁰⁹

Na začetku leta 1965 sem v zvezi s svojimi raziskavami slovenske tonemičnosti na podlagi posnetkov z Grützmacher-Lottermoserjevim zapisovalcem tonskega poteka slovenskih tonemov (posnetke so mi napravili v Inštitutu za komunikacijsko raziskovanje v Braunschweigu) našel, da bi bilo najprimernejše poimenovanje tonskih potekov obeh slovenskih tonemov konkaven za akut, konveksen za cirkumfleks. Ugotovil sem tudi, da je tonski potek akuta manj dostopen spremembam glede na različne položaje v govorni verigi kot cirkumfleks.¹¹⁰ Posebno se je to kazalo v kadenčnem položaju.

Moje takratno pojmovanje tonemske realizacije se vidi tudi iz Jakschetovega obravnavanja te problematike na sedmi strani njegove knjige o slovenski akcentuaciji,¹¹¹ namreč da je akut v glavnem konkaven, cfl. konveksen. — Vendar sem takrat obravnaval le povedno intonacijo.

V časopisu *Linguistica IV*¹¹² poroča o nadaljnjih rezultatih svojega proučevanja slovenske tonematike B. Vodušek. — Od Brocha samo za določene govorne položaje nakazano tonsko nasprotje med visoko in nizko tonsko stopnjo, kar je nato M. Sovre proglasil za edino razločevalno znamenje tonemskega nasprotja v vseh govornih položajih, Vodušek na podlagi svojih meritev le potrjuje v celoti. Čudno je, da mu tonsko stopnjsko nasprotje zbuja začudenje.¹¹³ Za svoje odkritje ima Vodušek padajoči značaj tonskega poteka pri naglašnem akutiranem zlogu in rastočega,

¹⁰⁹ Prim. slik. pril. 20 in 5 (542) proti 6 (580); za oksitona prim. slik. pril. 10 (545 : 578).

¹¹⁰ Cf. moje poročilo z dne 12. februarja 1965 (str. 5) Humboldtovi ustanovi: »Realisierung des merkmallosen Tonems betrachte ich in Bezug auf den Tonverlauf als irrelevant, des merkmaltragenden dagegen als verharrend in einer gewissen Höhenebene.«

¹¹¹ *Slavische Akzentuation II, Slovenisch, 1965*, Otto Harrasowitz, Wiesbaden.

¹¹² *Z letnico 1961, dejansko izšlo 1964*; naslov: *Grundsätzliche Betrachtungen über den melodischen Verlauf der Wortakzente in den zentralen slovenischen Mundarten.*

¹¹³ *Linguistica IV*, str. 25.

če je zlog cirkumfektiran. Prepričan je, da njegova odkritja tako rekoč »spreminjajo v nasprotno vse, kar smo si doslej predstavljali kot intonacijsko nasprotje.«¹¹⁴ S tem se seveda ni mogoče strinjati, če pomislimo na to, kar smo o tonskih potekih slovenskih tonemov povedali doslej. Sicer je pa 1957 že J. Rigler z zapisov istega kimografa, ki ga je uporabljal Vodušek, izračunal tonske višinske vrednosti,¹¹⁵ ki so kazale na isto, in je takrat — zares začuden — to svojo ugotovitev širil v slavističnem okolju akademije in ljubljanske filozofske fakultete.

Vodušku je važna tudi njegova ugotovitev o fonetičnem dvozdolžnem odrazu tonskega poteka obeh tonemov v delu slovenskih narečij, sicer znanem že od Valjavca, Grafenauerja, Sovreta itd. Vprašanja fonološke relevance te dvozdolžne realizacije pa Vodušek ne rešuje, kakor je to pred njim storil Isačenko za koroška narečja ali Sovre za knjižni jezik, temveč se zadovoljuje z opozorilom na drugačne značilnosti v drugem delu slovenskih narečij.

»Največje nasprotje našim [tj. jezikoslovnim] predstavam o naravi intonacijske opozicije v slovenščini« Vodušku pomeni »rastoči tonski iztek cirkumfektiranih oksitonov« narečne skupine, ki jo zaznamuje s številkami 1, 5, 6.¹¹⁶ — To dejstvo pa je po moji vednosti v navedenem primeru treba pripisovati dejstvu, da se nosilci tonemov nahajajo v progredienčnem, tj. polkadenčnem, položaju.

Zanimiva je Voduškova ugotovitev, da je tonski potek neooksitoniranih besed (tj. takih, katerih naglašeni zlog je prišel na konec besede zaradi moderne vokalne redukcije) drugačen kot pri starih oksitonih, različna pa da je tudi kvantiteta naglašenevokala.¹¹⁷ V čem se oba akuta razločujeta, ni povedano. Vodušek misli, da ta njegova ugotovitev »v nasprotju z dosedanjimi nazori dopušča sklep o vplivu moderne vokalne redukcije na sistem intonacijskih nasprotij.«¹¹⁸ — V zvezi s tem je treba pripomniti, da je bil vpliv reduciranih samoglasnikov na intonacijo znan že davno pred Voduškom (prim. npr. Stangovo¹¹⁹ razlago slovenskega novega cirkumfleksa, Tine Logar pa je za briško narečje prikazal¹²⁰ nastanek novega akuta kot posledice vokalne redukcije).

¹¹⁴ L. c., str. 27.

¹¹⁵ Ti izračuni so ohranjeni.

¹¹⁶ L. c., str. 54.

¹¹⁷ L. c., str. 35.

¹¹⁸ Ib.

¹¹⁹ Ch. S. Stang: Slavonic Accentuation, 1957.

¹²⁰ Slavistična revija.

Na koncu svoje razprave Vodušek govori o prapodobih slovenskih tonskih potekov obeh tonemov. Ta bi bila pri akutu »po vsej verjetnosti tonsko nizka, sprva padajoča in potem rastoča«, pri cirkumfleksu pa »sprva rastoča in potem padajoča«, »obe v opoziciji na naglašenem samoglasniku in pozneje na eventualnem ponaglasnem samoglasniku, pri akutu z melodično linijo v visokem položaju, pri cirkumfleksu z melodično linijo v nizkem tonskem položaju«. ¹²¹

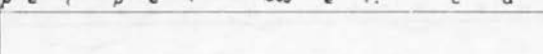
Do tega mnenja je Vodušek prišel na podlagi statističnih povprečkov za tonske poteke v polkadenčnem in kadenčnem položaju. S tem v zvezi bi pripomnil, da ta nenavadni Voduškov sklep o obliki tonskih potekov bolj slabo izhaja iz vsega, kar je Vodušek o tonskih potekih povedal pred tem. Prav tako pa Voduškove podobe tonemov, pridobljene iz povprečka, ne ustrezajo dejanski distribucijski resničnosti. (Tipična statistična prevara o povprečku.)

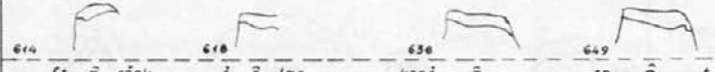

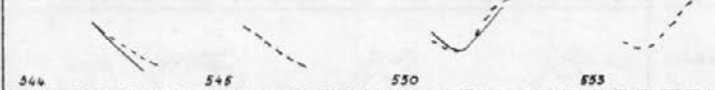
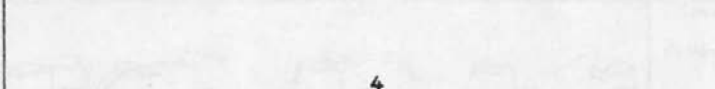

Svoje celotno gledanje na problematiko slovenske tonemičnosti bom skušal v kratkem razodeti v drugi razpravi.

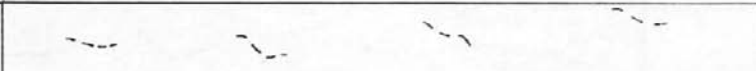

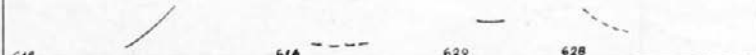

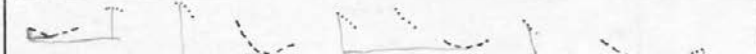

¹²¹ L. c., str. 37—38.

¹²² *Linguistica* IV, str. 35.

<i>Piškurjeva</i>	
Dvovršni 1 ^o	 23 mi ā t, s ū x, 24 sv ē t, d ē lam, 29 lab ō da
Enovršni 1 ^o	 26 oč ē sa, 29 vesla ā ta
Dvovršni 1 ^o	 31 kleč ī, 32 ga ō, 30 s ā ma,
Enovršni 1 ^o	 35 ó kno, zr ó ko, 34 kr ú xa
<i>Pogorelčeva</i>	
Dvovršni 1 ^o	 243 Zol ō sem vpraš ā la:, k ā m, d ā nes,
Enovršni 1 ^o	 236 tak ō r ō rte, 240 r ī ha, 242 vpraš ā la:
Dvovršni 1 ^o	 234 ó če, 236 d ō brega, 239 sp ī, 241 x ō tu r ē č
Enovršni 1 ^o	 234 m ā ti j ē dli, 237 r ā ke, 238 j é dli
<i>Blejčeva</i>	
Dvovršni 1 ^o	 789 poml ā di, 800 poml ā di,

Enovrání /' /	 790 Zvěč ě r d ā n konč ā 789 č ā ka
Dvovrání /' /	 788 Kr ā va tr ā vi. 789 zdr ā ve 790 ā T ā k
Enovrání /' /	 788 p ā se l é pi 790 ā jun ā k v ā ā.
Dvovrání /' /	 362 dv ě t.
Enovrání /' /	 358 š ě st p ě t. 359 p ě t. p ě t. 360 p ě t p ě t des ě t
Dvovrání /' /	 363 a ā brega. 367 r é či, 394 ō če
Enovrání /' /	 359 R ě ku 361 ě na 363 r ā ke, 364 ě dli
Modičeva	
Dvovrání /' /	 157 p ě t p ě t. 158 des ě r. 195 č ā kap ě r.
Enovrání /' /	 199 ě va 200 ě da 201 ě rna

Dvovršni l'	 j e di r e ku. pav a bi. r e ku.
Enovršni l'	 h o tu r e di, H o tu pr a ti,
Rigler	2
l'	 St a rcek š o lar konc a. sp a t,
l'	 Kr a va k o nji vd a. jun a k,
	3
Janežič	 konc a. vd a. konc a l vd a l
	 poml a di. tr a vi. poml a di, tr a vi,
Janežičeva	 d a n d a n d a n d a n

	
	<p>549 553 557 561</p> <p>jun á k jun á k jun á k jun á k</p>
Rigler	
	<p>614 615 615a 615a</p> <p>č á ka p á se a á n jun á k</p>
	
	<p>616 616 629 628</p> <p>pom á di, tr á vi t č á ka p á se</p>
	
	<p>630a 630b 639b 639a</p> <p>a á n jun á k d á n jun á k</p>
	5
Janežič	
	<p>542</p> <p>Kr á va se p á se pol é pi tr á vi.</p>
	6
Janežičeva	
	<p>563</p> <p>Kr á va se p á se na le pi tr á vi.</p>
	
	<p>575</p> <p>Kr á ve se p á se jo na l é pi tr á vi.</p>

580

K r á v a s e p á s e n a l é p i t r á v i .

Golobova

7

479

K r á v e s e p á s e j o p o l é p i

t r á v i , k ó n j i p a v d e t e l j i .

481

S t á r č e k č á k a p o m l á d i ,

š ō l a r p a p o č ť t n i c .

482

T á k j u n á k s e n e v d á , k e r v é ,

d a b i b i l o z a s t ō n j .

480

Z v e č ě r s c a ě n k o n ě ě

i n g r e m o s p á t .

8

Janežič

540

O d e s e t e g a l e t a s t a r o s t i

541

n e ž i v í m v e č n a p o l í c i , p á c p a

s e m ž i v e l a v l j u b i j á n i n u T a r b ó v l a h

9

Rigler

639 a

639 b

T á k j u n á k v d á ž z v e č e r a ā n k o n č ā ž

639 a

639 b

T á k j u n á k v d á ž Z v e č e r a ā n k o n č ā ž

10

Uzbečeva

696

K r á v a s e p á s e p o l é p i t r á v i .

695

K r á v a s e p á s e p o t r á v i .

	668 676 S t ā r ē a k S t ā r ē e k
Danzičeva	545 T ā k j u n ā k s e n e v d ā
	561 564 578 T ā k j u j u n ā k s e n e v d ā
	544 Z v e č ē r s e d ā n k o n č ā
	560 565 579 Z v e č ē r s e s e d ā n k o n k o n č ā
	11
Dolinsko naredje	Šingankma kūajī nāi zē glijdat nē zūōbē ī e a a ūē ā i a ī a ē ūē ē
	12
Rigler (dol.)	615a Z v e č ē r s e d ā n k o n č ā

	<p>615 b</p> <p>T á k j u n á k s e n e v d á .</p>
	<p>636</p> <p>S t á r ě k ě ě k a z d r á v e p o m l ě d i .</p>
	<p>637</p> <p>K r á v a s e p á s e n a l ě p i t r á v i .</p>
Jazbečeva (gor.)	<p>693</p> <p>S t á r ě k ě ě k a p o m l ě d i , š ō l a r</p> <p>š ō l a r p a p o ě t t n i c</p>
	<p>694</p> <p>K r á v e s e p á s e j o p o l ě p i t r á v i ,</p> <p>k ō n j i p a v d ě t e l j i .</p>
Blejčeva (Ljubljana)	<p>798</p> <p>K r á v e s e p á s e j o p o l e p i t r á v i ,</p> <p>k ō n j i p a v d ě t e l j i .</p>

Golobova

481 477 500
p o č i t n i c. p o m l ā d i. p o m l ā d i.

479 476 499
d ē t e l j i. t r ā v i. p o t r ā v i.

Uzbečeva

693 691
p o č i t n i c. p o v d ē t e l j i.

Blejčeva

789 790a
p o m l ā d i. k o n č ā.

788 790b
f r ā v i. n e y d ā.

Rigler

614 615a
p o m l ā d i. k o n č ā.

613 615b
p i t r ā v i. s e y d ā.

Golobova

486 495 507 510
p o m l ā d i. t r ā v i. d ā n y d ā,

	<p>477 476 484 483 S t ā r ě k k r ā v a d ā n n e j u n ā k s e</p>
Jazbečeva	<p>688 687 p o m l ā d i . p i t r ā v i .</p>
Janežičeva	<p>585 584 544 545 p o m l ā d i l t r ā v i l k o n ě ā . n e v d ā .</p>
Rigler	<p>621 622 614 613 p o m l ā d i l p i t r ā v i l ě ě k o p ō s e</p> <p>652 651 652 z a ě n ě , z a s t ō n j , o b i ā k ,</p>
	15
Breznica	<p>621 622 614 613 p o m l ā d i l p i t r ā v i l ě ě k o p ō s e</p> <p>652 651 652 z a ě n ě , z a s t ō n j , o b i ā k ,</p>
	16
Breznica	<p>621 622 614 613 p o m l ā d i l p i t r ā v i l ě ě k o p ō s e</p> <p>652 651 652 z a ě n ě , z a s t ō n j , o b i ā k ,</p>
	<p>r o k ā š a b ā b ě b a r c ā y ā k a t ě n ě a p ř i y a t ě</p>

Rigler

618

p o m l ā d i,

616

p i t r ā v i,

Golobova

497

S t ā r č e k č ā k a z d r ā v e p o m l ā d i,

481

š o l a r p a p o č i t n i c i p o m l ā d i,

498

K r ā v e s e p ā s e j o v t r ā v i,

479

k ō n j i p a v d e t e l j i t p l t r ā v i,

Janežičeva

566

S t ā r č e k č ā k a z d r ā v e p o m l ā d i t

569

K r ā v a s e p ā s e p o l e p i t r ā v i t

548

p o m l ā d i,

546

p i t r ā v i,

Blejčeva

793

p o m l ā d i,

791

p i t r ā v i,

	<p>802 Z v e č ē r s e d ā n n e k o n ē ā t</p>
	<p>806 T ā k j u n ā k s e n e v ā ā t</p>
	18
Toporišić	<p>427 G r ā f u g l ē d a m e d v ē d ā l n</p>
Pačkomejeva	<p>91 šk ō č i z a n j ī m Z ē b l o g a j ē</p>
Mezetova	<p>301 S e d ē l a s t a p o v e č ē r j i v k ū x i n j i</p>
	<p>i n s t a l u š ē ī l a g r ā x</p>
	19
Rigler	<p>630a 630b 631 635 s e d ā n k o j u n ā k s e s t ā r č e k k r ā v ā</p>

Đazbečeva

692 694 697 698
d ā n j u n ā k d ā n j u n ā k

20

Janežičeva

543 581
p o m l ā d i. p o m l ā d i.

542 580
p i t r ā v i. p i t r ā v i.

Rigler

644 645
p o m l ā d i. p i t r ā v i.

638 637
p o m l ā d i. p i t r ā v i.

21

Broch/Ljublj.

n a l ō g a t i l o y c a i g r a o ž t e n e n

s l e p ō t a m ā t e r e n a l ō g a n a l ō g a

NARAVNI KONTEKST OBRAVNAVANIH BESED*

- 25, 24. Mlād, sūh, težkō, svēt.
25, 26. Dēlam, nesīva, očēsa, vērujem.
29. Po jēzeru veslāta dvā labōda.
30, 31, 32. Sāma, pripovedovāti, klečí, kdó, ókno, z róko, ...
34. Prinési težāku krúha in pijāče.
157. Pēt in pēt je desēt.
158. Dvākrat pēt je desēt.
163. Kāj ste jédli takō dóbrega? Jāz pa sem réku:
167. Saj sem hótél réči, pa nīsem mógel.
180. Če ga vídiš, ga povābi.
181. Hótél sem zavpłti.
185. Povēdal bom, kāj si rékel.
186. Znām kúhati, práti, posprāvljati, vsē kar je trēba.
187. Ēna, dvē, trī, štīri, pēt.
195. Gospōd, držíte se nášega dogōvora.
195. Óče te čāka.
199. Eva je.
200. Ida je.
201. Erna je. Órel je.
254. Óče je iz Ljubljāne, máti je iz Bōvca.
256. Kāj ste jédli takō dóbrega.
257. Na prīmer ráke, tōrte, ānanas.
258. Jédli smo ānanas.
259. Vsē spí, vsē hití, vsē potrpí.
240. Tíha še prīde.
241. Saj sem hótél réči, pa nīsem mógel.
242. Zató sem ga vprašāla, kāj vēndar hóčeš.
243. Zató sem ga vprašāla, kām, kām, kām hóčeš.
245. Kāj, dānes, opólnoči?!358. Šēst manj pēt je ēna.
359. Rékel sem pīt, *ne* pēt.
360 b. Pēt in pēt je desēt.
361. Dvākrat ēna in trī je pēt.
362. Trīkrat trī je devēt, manj šēst je trī.
365. Kāj ste jédli takō dóbrega? Rāke, tōrte, ānanas?
364. Jédli smo ānanas.
369. Saj sem hótél réči, pa nīsem mógel.
394. Óče te čāka.
476. Krāva se páse po lépi trávi.
477. Stārček čāka zdrāve pomlādi.
479. Krāve se pásejo po lépi trávi, kónji pa v dētélji.

* Vokalna kvaliteta pri *e* in *o* ni zaznamovana. Poševno tiskane besede so (stavčno) poudarjene.

481. Stârček čâka pomlâdi, šolar pa počitnic.
 480. Zvečêr se dân končâ in grémo spât.
 482. Ták junák se ne vdá, ker vé, da bi bilô zastónj.
 483. Ták junák se ne *vdá*.
 484. Zvečêr se dân ne *končâ*.
 486. Stârček čâka zdráve *pomlâdi*.
 495. Kráva se páse po lépi *trávi*?
 497. Stârček čâka zdráve *pomlâdi*, šolar pa *počitnic*?
 498. Kráve se pásejo v *trávi*, kónji pa v *dételji*?
 499. *Kráva* se páse po trávi.
 500. *Stârček* čâka zdráve pomlâdi.
 507. , dân, po lépi, kráva,
 510. , čâka, se vdá, kónji,
 542. Kráva se páse po lépi trávi.
 543. Stârček čâka zdráve pomlâdi.
 544. Zvečêr se dân končâ.
 545. Ták junák se ne vdá.
 546. Kráve se pásejo po lépi trávi, kónji pa v *dételji*.
 547. Zvečêr se dân končâ in grémo spât.
 548. Stârček čâka pomlâdi, šolar pa počitnic.
 549. Ták junák se ne vdá, ker vé, da bi bilô zastónj.
 550. Zvečêr se dân ne končâ?
 553. Ták junák se ne vdá?
 555. Zvečêr se dân končâ, nôč pa začnê?
 557. Ták junák se ne vdá, jaz bi se *pa*?
 560. *Zvečêr* se dân končâ.
 561. *Ták* junák se ne vdá.
 563. Kráva se *páse* na lépi trávi.
 564. Ták *junák* se ne vdá.
 565. *Zvečêr* se *dân* končâ.
 566. *Stârček* čâka zdáve pomlâdi?
 567. *Zvečêr* se dân končâ?
 578. Ták junák se ne *vdá*.
 579. Zvečêr se dân ne *končâ*.
 580. Kráva se páse na lépi *trávi*.
 581. Stârček čâka zdráve *pomlâdi*.
 584. Kráva se páse v lépi *trávi*?
 585. Stârček čâka zdráve *pomlâdi*?
 613. Kráva se páse po lépi trávi.
 614. Stârček čâka zdráve pomlâdi.
 615 a. Zvečêr se dân končâ.
 615 b. Ták junák se ne vdá.
 616. Kráve se pásejo po lépi trávi, kónji pa v *dételji*.
 618. Stârček čâka pomlâdi, šolar pa počitnic.
 621. Stârček čâka zdráve pomlâdi?
 622. Kráva se páse po lépi trávi?

628. Kráva se páse po trávi.
629. Stárček čaka zdráve pomládi.
630 a. Zvečér se dān končā.
630 b. Tāk junák se ne vdá.
634. Tāk junák se ne vdá.
635. Kráva se páse po trávi?
636. Zvečér se dān končā.
637. Kráva se páse na lépi trávi.
638. Stárček čaka zdráve pomládi.
639 a. Tāk junák se ne vdá?
639 b. Zvečér se dān končā?
649. , v dételji, junák, spāt.
651. , nōč, šōlar, zastónj.
652. , začně, oblāk, kováč.
687. Kráva se páse po lépi trávi.
688. Stárček čaka zdráve pomládi.
691. Kráve se pásejo po lépi trávi, kónji pa v dételji.
692. Zvečér se dān končā in grémo spāt.
693. Stárček čaka pomládi, šōlar pa počítnic.
694. Tāk junák se ne vdá, ker vé, da bi bilō zastónj.
696. Stárček čaka zdráve pomládi.
697. Zvečér se dān končā.
698. Tāk junák se ne vdá.
788. Kráva se páse po lépi trávi.
789. Stárček čaka zdráve pomládi.
790 a. Zvečér se dān končā.
790 b. Tāk junák se ne vdá.
791. Kráve se pásejo po lépi trávi, kónji pa v dételji.
795. Stárček čaka pomládi, šōlar pa počítnic.
800. Stárček čaka pomládi, šōlar pa počítnic.
901. Sedéla sta po večérji v kúhinji in sta luščila grāh.

Zusammenfassung

Die Abhandlung »Auffassung der Tonemität der slovenischen Sprache« ist der erste Teil einer Monographie über die akustische und phonologische Seite der slovenischen Tonemität. Diese Monographie wurde entworfen, als ihr Verfasser im Schuljahre 1962/65 im Phonetischen Institut der Universität Hamburg als Stipendiat der Alexander von Humboldt-Stiftung unter der Führung vom Professor Otto von Essen arbeiten konnte. Seine Hauptaufgabe war, die Grundzüge der slovenischen Satzintonation experimentell auszuarbeiten. Diese Aufgabe musste jedoch zunächst zurückgestellt werden, denn es hat sich herausgestellt, dass diese Frage so lange unlösbar ist, bis man nicht über exakte Angaben über die Tonemrealisation selbst verfügt.

Die Erforschung der Tonemrealisation macht sehr schwierig unter anderem auch die Tatsache, dass man zu wenig Nutzen von den bisherigen grossen Forschungsbemühungen und -resultaten zieht. So werden zum Beispiel diesbezügliche Kenntnisse solcher eminenten Erforscher dieses Gebiets, wie etwa Stanislaus Škrabec, Olaf Broch, Ivan Grafenauer, Roman Jakobson, A. S. Trubeckoj, I. A. Isačenko, vernachlässigt. Andererseits stammen von diesen und noch anderen Forschern (etwa Fran Bezljaj, Franc Ramovš, Mitja Sovre, Božo Vodušek) zu diesen Problemen manchmal abweichende und überhaupt gegensätzliche Ausserungen, die sogar im Kopfe der Forscher eine richtige Wirrnis zur Folge haben können, beim durchschnittlich Interessierten für diese Frage aber noch viel weniger klares Bild entstehen lassen. — Deswegen musste vorher ein Überblick über die Resultate der bisherigen Erforschung der slovenischen Tonemität gewonnen werden. Die vom Standpunkt der heutigen Kenntnisse dieser Probleme positiven Feststellungen sollten hervorgehoben, die falschen ausgeschieden werden.

Beides ist in dieser Abhandlung geschehen auf Grund der Kenntnisse, die sich ihr Verfasser über diese Probleme im Laufe der Jahre (etwa von 1958, besonders aber nach 1965) erworben hat. Alle seine diesbezüglichen Entscheidungen werden grundsätzlich mit Aufzeichnungen, die dieser Abhandlung beigelegt sind, begründet und gerechtfertigt.

Slovenische Tonemoppositionen wurden 1811 von Valentin Vodnik entdeckt und nach fünfzig Jahren von Luka Svetec zum erstenmal eingehender besprochen. Die Tonemopposition wird von Svetec als Druckopposition zwischen der ersten und der zweiten Hälfte der betonten Silbe aufgefasst. (Dabei scheint sich Svetec auf Babukić gestützt zu haben.) Auch Škrabec betrachtete den Tonemgegensatz als Intensitätsopposition. In diesem Sinne spricht er von der Stelle der grössten Lautanstrengung beim Akut in der zweiten, beim Zirkumflex in der ersten Hälfte des Silbenträgers. Die Intensitätsopposition konnte experimentell nicht bekräftigt werden. Škrabec besprach als erster das Problem der Tonemneutralisation und überhaupt das Problem der verschiedenen Tonemrealisationen unter der Satzbetonung.

Matija Valjavec betrachtete die slovenische Tonemopposition als Tonverlaufkategorie. Er stützte sich dabei auf Masing und stellte sich den Akut als eine sich hebende Linie, den Zirkumflex als eine sinkende vor. Valjavec war sich auch der Wichtigkeit der Lage der posttonischen Silben für die Natur der beiden Toneme bewusst. (Beim Akut hoch wie der Ausgang des steigenden Tonverlaufs der betonten Silbe, beim Zirkumflex niedriger als der Ausgang des sinkenden Tonverlaufs der betonten Silbe.)

Nach Škrabec und Valjavec beschäftigte sich mit slovenischer Tonematik Olaf Broch. Von ihm haben wir folgende wichtige Feststellungen: 1. Der Tonverlauf setzt beim Akut niedrig, beim Zirkumflex hoch ein. 2. Die posttonischen Silben können beim Akut höher und beim Zirkumflex niedriger von der betonten Silbe sein, sie müssen es aber nicht. 3. Die Tonverläufe können neutralisiert werden (z. B. der Zirkumflex mit steigendem Tonverlauf bei fragender Satzintonation). 4. Wenn die Tonverlaufopposition (z. B. bei rascherer Rede) neutra-

liert wird, bleibt die Tonemopposition in der relativen Realisationshöhe erhalten. In solchen Fällen ist z. B. auch der Intervall zwischen dem betonten und dem unbetonten Selbstlaut beim Zirkumflex grösser als beim Akut. — Weniger sicher sind Brochs Feststellungen über die Parallelität der Ton- und Intensitätsverläufe. — Vom grössten methodologischen Wert ist Brochs Betrachtung der Toneme im Rahmen der Satzintonation. Alle Forscher, die das später — trotz Vasmers Warnung — vernachlässigt haben, beraubten sich selbst der Objektivität und auch nur relativer Vollkommenheit ihrer Forschungsergebnisse.

Roman Jakobson reihte die slovenischen tonemunterscheidenden Mundarten unter die politonischen und morenzählenden Sprachen. Die Beachtung des morenzählenden Prinzips ist experimentell nicht nachweisbar.

Isačenko's Ausführungen über die Natur der slovenischen Toneme in einer kärntnerischen Mundart (Sele) beruhen auf der Auffassung, dass der Tonemgegensatz ein Tonverlaufgegensatz (im Grunde wie bei Valjavec) ist. Wichtig ist seine Feststellung, dass der slovenische kurze Akzent nur eine wortabgrenzende Funktion ausfüllt.

Seine Vorstellung, dass die akutierte Silbe demnach einen steigenden Tonverlauf hat, hat Ivan Grafenauer festzustellen veranlasst, dass im slovenischen Gailtaler Dialekt der Ton in der akutierten Silbe gar nicht steigt, wohl aber die unbetonte posttonische Silbe hoch ist. Wichtig ist auch seine Bemerkung, dass die unter Satzhervorhebung akutierten Silben niedriger als sonst realisiert werden. (Dass die zirkumflektierten Silben in solchen Fällen höher als sonst realisiert werden, wurde schon von Isačenko bemerkt.)

Fran Ramovš war, wenigstens was den unterkraner (dolenjski) Akut anbelangt, der Meinung, dass der Ton bei ihm zuerst sinkt und erst danach steigt. Seiner Meinung, dass die Allotonen etwas nur individuelles wären, kann nicht beigeplichtet werden.

Auch Fran Bezljaj erforschte in seinem Buch über die Phonetik der slovenischen Schriftsprache die slovenische Tonemrealisation. Für den Akut und Zirkumflex stellt er sehr verschiedene Tonverläufe fest (steigend, steigend-fallend, eben, fallend-steigend, fallend), wusste sie aber nicht gut zu klassifizieren, etwa auf Grund der Position im Satze. Bezljaj scheint auch vorgefasster Meinung vom steigenden Charakter beim Akut und vom fallenden beim Zirkumflex erlegen zu haben, was dann seine Auswahl der im Buch graphisch dargestellten Tonverläufe für den Akut und Zirkumflex beeinflusst hatte. — Diese meines Wissens falsche Vorstellungen von der Natur der beiden unseren Akzente wurden als objektive Feststellungen genommen und verdrängten für längere Zeit die älteren wertvollen Erkenntnisse.

Desto wichtiger ist Mitja Sovre's Feststellung, dass der Gegensatz zwischen dem Akut und dem Zirkumflex als Tonhöhenunterschied aufzufassen ist. Die Auffassung der Tonverläufe ist bei Sovre jedoch noch die alte (steigend für den Akut, fallend für den Zirkumflex). Auch der Meinung, dass der relevante Punkt beider Toneme gleich nach dem letzten Mitlaute vor dem Selbstlaut wäre, kann nicht beigeplichtet werden. Es gibt nämlich Fälle, wo diese Punkte neutralisiert oder sogar der Realisationshöhe nach verwechselt werden, die Tonemopposition jedoch erhalten bleibt.

Als letzter wichtiger Erforscher wird Božo Vodušek behandelt. Mit etwas verwunderlicher Vehemenz erbringt er den experimentalphonetischen Beweis für die Tonhöhenopposition. Der Hauptteil seiner Abhandlung verhandelt über die Tonverläufe des Akuts und Zirkumflex in verschiedenen slovenischen Mundarten. — Es ist zu bemerken, dass Vodušek's Untersuchungen trotz grosser Hervorhebung der methodologischen Problematik eben von der Seite der Methodologie stark gefährdet werden. Vodušek ist sich nämlich der Abhängigkeit der Tonemrealisation von der Satzphonetik nicht genügend bewusst. So untersucht er Tonemrealisationen gerade aus jenen satzphonetischen Positionen, die am stärksten der Neutralisation unterliegen (d. i. im Kadenz- und Halbkadenzteil; V. nennt sie schwache und starke Position). Die angenommenen Urformen der Tonverläufe errechnet er als Durchschnittswerte beider Positionen (und abgesehen davon, ob es sich um oxytonische oder paroxytonische Beispiele handelt). Auf diese Weise gewonnene Urform entspricht keiner distributionellen Tatsache.

Die manchmal ungemein komplizierte Problematik der Realisation der slovenischen Toneme unter Berücksichtigung möglichst aller phonetischen und kommunikativen Positionen wird vom Verfasser dieser Abhandlung in nächster Zeit dargestellt werden.